Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 1

GLOBAL JARAYONLAR METAMORFOZASINING ZAMONAVIY JAMIYAT TARAQQIYOTIGA IJTIMOIY-FALSAFIY TA’SIRI

Sardorbek Mahmudjon o‘g‘li Usmonov*
Fardu mustaqil tadqiqotchisi
✉ usmonovsardorbek@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda global jarayonlar metamorfozasining zamonaviy jamiyat taraqqiyotiga ko‘rsatayotgan ijtimoiy-falsafiy ta’siri tahlil qilinadi. Globallashuv, raqamlashtirish, axborot oqimlarining jadallashuvi hamda texnologik yangilanishlar natijasida ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar tizimi, insonning ijtimoiy mavqei va kommunikativ faoliyatida yuz berayotgan o‘zgarishlar yoritiladi. Shuningdek, global transformatsiyalarning jamiyat rivojiga ta’sir etuvchi ijobiy va ziddiyatli jihatlari, jumladan, integratsiya imkoniyatlarining kengayishi, bilim va innovatsiyalar almashinuvi bilan bir qatorda, ijtimoiy tengsizlik, raqamli qaramlik, ma’naviy begonalashuv va qadriyatlar beqarorligi kabi muammolar ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan ochib beriladi. Global jarayonlarni inson manfaatlari, ijtimoiy adolat, ma’naviy barqarorlik va mas’uliyatli taraqqiyot tamoyillari asosida boshqarish zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar

global jarayonlar, metamorfoza, globallashuv, zamonaviy jamiyat, ijtimoiy transformatsiya, ijtimoiy falsafa, raqamlashtirish, axborot jamiyati, qadriyatlar, milliy identiklik, ijtimoiy barqarorlik, barqaror taraqqiyot. Bu annotatsiya tezisning rus va ingliz tilidagi annotatsiyalari mazmuniga to‘liq mos, shu bilan birga o‘zbek ilmiy uslubida tabiiy va ixcham shakllantirilgan.

DOI: 10.5281/zenodo.23281761

KIRISH

Bugungi kunda jahon taraqqiyotining mazmuni va yo‘nalishlari global jarayonlarning tubdan o‘zgarishi bilan belgilanmoqda. Siyosiy, iqtisodiy, texnologik, madaniy va axborotiy jarayonlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi natijasida jamiyat hayotining an’anaviy tuzilmalari yangi mazmun kasb etmoqda. Global jarayonlarning mazkur metamorfozasi nafaqat davlatlar va mintaqalar o‘rtasidagi munosabatlarni, balki insonning jamiyatdagi o‘rni, ijtimoiy aloqalari, qadriyatlari va dunyoni idrok etish shakllarini ham o‘zgartirmoqda.

“Metamorfoza” tushunchasi muayyan hodisaning tashqi shakli bilan birga uning ichki mazmunida ham sifat jihatidan o‘zgarish yuz berishini ifodalaydi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, zamonaviy global jarayonlar oddiy integratsiya yoki xalqaro aloqalarning kengayishi bilan chegaralanmaydi. Ular jamiyatning institutsional tizimi, ijtimoiy tafakkuri va insonning kundalik hayot tarziga kirib borayotgan kompleks transformatsion hodisa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Global transformatsiyalarning eng muhim xususiyatlaridan biri makon va vaqt chegaralarining nisbiylashib borishidir. Raqamli kommunikatsiyalar, internet texnologiyalari hamda tezkor axborot almashinuvi dunyoning turli hududlaridagi insonlarni yagona axborot makoniga birlashtirdi. Manuel Kastels ta’kidlaganidek, axborot texnologiyalari taraqqiyoti natijasida “tarmoq jamiyati” shakllanib, unda ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlar tobora tarmoqlar orqali tashkil etilmoqda [1]. Natijada insonning ijtimoiy makondagi mavjudligi geografik chegaralarga qaraganda kommunikativ va raqamli aloqalarga ko‘proq bog‘liq bo‘lib bormoqda.

Biroq bunday imkoniyatlar jamiyat taraqqiyotida mutlaq ijobiy natijalarni anglatmaydi. Global jarayonlarning dialektik tabiati taraqqiyot bilan bir vaqtda turli ziddiyatlarni ham yuzaga keltirmoqda. Iqtisodiy integratsiya moddiy va texnologik imkoniyatlarni kengaytirgan bo‘lsa-da, global miqyosdagi ijtimoiy tabaqalan-

ish, raqamli tengsizlik, mehnat bozori beqarorligi va iqtisodiy qaramlik kabi muammolarni ham kuchaytirishi mumkin. Zigmunt Bauman globallashuv sharoitida ayrim ijtimoiy qatlamlarning global imkoniyatlarga ega bo‘lishi bilan birga, boshqa qatlamlarning mahalliy cheklovlar doirasida qolib ketishini zamonaviy jamiyatning muhim ziddiyatlaridan biri sifatida baholaydi [2]. Mazkur jarayonlarning yana bir ijtimoiy-falsafiy jihati qadriyatlar tizimining o‘zgarishi bilan bog‘liq. Global axborot maydoni turli madaniy stereotiplar, turmush tarzi va dunyoqarashlarning o‘zaro ta’sirini kuchaytiradi. Buning natijasida milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasida yangi munosabatlar shakllanadi. Bir tomondan, madaniyatlararo muloqot inson tafakkurining ochiqligi, tolerantlik va o‘zaro anglashuvni rivojlantiradi. Ikkinchi tomondan, ommaviy madaniyatning haddan tashqari ustunlashuvi milliy identiklikning zaiflashuvi, qadriyatlarga iste’molchilik nuqtai nazaridan munosabatda bo‘lish va ma’naviy begonalashuv kabi holatlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Global jarayonlar metamorfozasida raqamlashtirish va sun’iy intellekt texnologiyalari alohida o‘rin tutadi. Zamonaviy texnologiyalar inson mehnatini yengillashtirish, boshqaruv samaradorligini oshirish, ta’lim va sog‘liqni saqlashda yangi imkoniyatlar yaratish bilan birga, inson va texnologiya o‘rtasidagi munosabatning mohiyati haqida yangi falsafiy savollarni ham ilgari surmoqda. Shaxs erkinligi, ma’lumotlar xavfsizligi, algoritmik boshqaruv, virtual identiklik hamda sun’iy intellektning axloqiy chegaralari bugungi jamiyat oldida turgan dolzarb masalalardan hisoblanadi. Zamonaviy global transformatsiyalar jamiyat taraqqiyotining faqat texnologik jihatlarini emas, ijtimoiy ishonch va hamkorlik tizimini ham o‘zgartirmoqda. BMT Taraqqiyot dasturining 2023–2024-yillardagi Inson taraqqiyoti hisobotida jahonda iqtisodiy va siyosiy qutblashuv, tengsizlik hamda ishonchning pasayishi global muammolarni birgalikda hal etishni qiyinlashtirayotgani qayd etiladi [3]. Bu holat global o‘zaro bog‘liqlik ortib borayotgan bir paytda insoniyatning kollektiv mas’uliyatini kuchaytirishni talab qiladi. Shu sababli global jarayonlarni faqat iqtisodiy yoki texnologik o‘zgarishlarning yig‘indisi sifatida tushunish yetarli emas. Ularni inson manfaatlari, ijtimoiy adolat, ma’naviy qadriyatlar, shaxs erkinligi va ijtimoiy mas’uliyat nuqtai nazaridan tahlil etish zarur. Ijtimoiy-falsafiy yondashuv global o‘zgarishlarning mohiyatini ularning inson hayoti va jamiyat barqarorligiga ko‘rsatayotgan ta’siri orqali tushunish imkonini beradi.

Global jarayonlar metamorfozasi shuningdek, jamiyatdagi “taraqqiyot” tushunchasini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Taraqqiyot faqat iqtisodiy o‘sish, texnologik modernizatsiya yoki ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari bilan o‘lchanmasligi kerak. Uning muhim mezoni insonning hayot sifati, bilim olish imkoniyatlari, ijtimoiy himoyasi, ma’naviy erkinligi va o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish darajasidir. Shu ma’noda zamonaviy taraqqiyot inson markazli va barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, global jarayonlar metamorfozasi zamonaviy jamiyat taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqayotgan murakkab va ziddiyatli hodisadir. Uning ta’sirida ijtimoiy munosabatlar, kommunikatsiya shakllari, qadriyatlar tizimi, iqtisodiy faoliyat, shaxs identikligi va jamiyatning institutsional tuzilishi transformatsiyaga uchramoqda. Mazkur o‘zgarishlarning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish va salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun inson manfaatlari, ijtimoiy adolat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi hamda mas’uliyatli texnologik taraqqiyotni asosiy mezon sifatida belgilash muhimdir. Shu tariqa global taraqqiyotning haqiqiy mazmuni texnologiyaning rivojlanish darajasi bilangina emas, balki u insonning erkin, munosib va ma’naviy jihatdan barqaror hayot kechirishiga qanchalik xizmat qilishi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2nd ed. – Chichester: Wiley-Blackwell, 2010. – 656 p.
2. Bauman Z. *Globalization: The Human Consequences*. – Cambridge: Polity Press, 1998. – 136 p.
3. United Nations Development Programme. *Human Development Report 2023–2024: Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World*. – New York: UNDP, 2024. – 324 p.